

3296

Dr. STIPAN MATIJEVIĆ

ARGUMENTI

ZA OČUVANJE I ODRŽANJE
TRIJANONSKOG MIROVINSKOG UGOVORA

1932

GRADSKA ŠTAMPARIJA I KNJIGOVEZNICA, SUBOTICA

R-95
VICTORIJSKI ARHIV
HISTORIJSKI ARHIV
Real. bs
H308
FINLANDIA SUOMI
ENELMI LEVILLARTE

Majdalena Brodović

Dr. Stipan Matijević

ARGUMENTI

ZA OČUVANJE I ODRŽANJE
TRIJANONSKOG MIROVINSKOG UGOVORA

1932

Gradska štamparija i knjigoveznica, Subotica — 32-748

I.

Naši neprijatelji iz minulog svetskog rata po svršetku rata nisu dizali glave. Na mirovinskoj konferenciji sklopljene ugovore o miru potpisali su, jer su se mogli bojati od toga, da će pobedioci zaposesti njihove države i držati ih zaposednutim sve dotle, dok ne dobiju potpunu otštetu, koju su pretrpeli u svetskom ratu. Posle sklopljenih mirovnih ugovora izvesno vreme vladala je tišina u neprijateljskim zemljama. Dočim posle nekoliko godina nakon sklopljenih mirovnih ugovora otpočinju sve jače i jače napadati mirovinske ugovore, — i to one delove ovih ugovora, koji se odnose na teritorijalna raspoloženja i utvrđivanje ratne odgovornosti.

Ova neprijateljska propaganda naročito u poslednje dve-tri godine počima sve vehementnije širiti njezinu mrežu i u tu svoju mrežu uvlači i strane čuvene naučnike i državnike, koji samo od njihove strane, — daklem jednostrano izvešteni ustaju u odbranu njihove teze pod svojim vlastitim imenom, dočim kada bi svestrano i objektivno proverili ta pitanja, o kojima daju javnosti svoja mišljenja ili bolje reći mišljenja naših neprijatelja, — sasvim bi do drugih zaključaka došli.

Ja sam se u više mahova obratio na neprijateljsku propagandu i u raznim člancima obarao naročito ispade mađarske propagande i dokazivao, da njihova propaganda, koja je uperena na reviziju

Trijanonskog ugovora o miru, nema nikakve pravne osnove. A da bi svaki o ovim mojim izlaganjima jasan pregled mogao sebi stvoriti, nameravam u jednu brošuru sabrati sva moja obrazloženja i nadopuniti ih potrebnim još ne objavljenim dokumentima. Naglašujući, da ću se ovde najviše pozabaviti sa našom najsevernijom granicom i sa severnim neprijateljem, to jest sa Mađarskom i njezinom propagandom.

Šta je sadržina mađarske propagande?

Mađarska i u prosvetnim ustanovama naročito u školama i u štampi, uvek je propovedala, a i sada propoveda, da je ona ako ne najkulturnija, a ono jedna od najkulturnijih zemalja. Svakom je učeniku u školama ulivano u glavu: „Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita“. (Van Mađarske nema života, i ako ga i ima, nije takav.) U vezi sa ovom lozinkom i gornjom tvrdnjom uverava svoj narod, da je opstanak Mađarske kulturna potreba za Evropu. A da bi ovoj zadaći mogla odgovoriti, nalazi za potrebno, da joj se svi krajevi vrata natrag, koji su nekada sačinjavali delove krune sv. Stevana i to traži bez ikakvih skrupula. Ovaj je zaključak skroz neosnovan i pogrešan, jer Evropa ničim nije vezana za Mađarsku, naprotiv Mađarska kao feudalna i antidemokratska država može se smatrati ostrvom u demokratskom moru, koje sprečava slobodno kretanje broda demokratije. Ova propaganda, — dokle se Mađarska osećala usamljena i nije imala nikakvog protektora za leđi, — kretala se unutar granica svoje sopstvene zemlje.

Da bi ova propaganda što jači i dublji koren zahvatila u narodu, osnovala je Mađarska čitav niz društava, kojima je zadaća, da ubeđuju svoj narod, da odcepljeni krajevi nisu konačno priklju-

čeni susednim zemljama, nego su samo privremeno zaposednuti („Megszállt területek“). Među ovim društvama nalaze se: „Udruženje Mađara što se bude“ („Ébredő magyarok egyesülete“) takozvano društvo „Levente“ pa „Viteški red“. Ovo poslednje udruženje stoji pod visokom zaštitom guvernera „Horthy“-a, jer svakog vitezsa sa velikom pompom i propisanim ceremonijama inštalira u viteški red sam Horthy. Za tim se svakom vitezsu dodeli 100 jutara zemlje, da može bez brige živeti i spremati se na prisvojenje odcepljenih krajeva. Sva ova društva su potpuno vojnički organizovana. Njihova je lozinka: „Ne, Ne, Nikada“ („Nem, Nem, Soha“) to jest: Nikada neće prestati tražiti odcepljene krajeve majci otačbini. Sva ova društva u ovom smislu polažu i svečanu zakletvu. Osim toga sastavili su u ovu svrhu novu vrstu molitve. „Novo verovanje u osvajanje otcepljenih krajeva“, „Verovanje u vaskrsnuće predratne Mađarske“. Ova propaganda, kao što gore rekoh, u početku kretala se unutar granica njihove sadanje otačbine, a čim je stekla sebi protektora prvo u Lord Rothermeru, a posle u jednoj velikoj sili, odmah je počela širiti ovu propagandu van svojih granica.

Osobito ide u prilog mađarskoj propagandi između Mađarske i naše države postojeće dvovlasništvo; odnosno dozvole dvovlasnika za prelaz granice. Ovi dvovlasnici (osobito mađarskog porekla) prenose razne glasove iz jedne zemlje u drugu, i time narod uznemiruju i postojeći red i mir u našoj zemlji samo ugrožavaju. Zato bi potrebno bilo prelazne dozvole postepeno uvlačiti, pa posle izvesnog vremena izdavanje istih konačno obustaviti. Neka se jedanput likvidira to pitanje. Ko želi ostati naš državljanin, neka proda tamošnje imanje, neka kupi sebi ovde u našoj zemlji; a ko želi

ostati preko, neka proda svoje imanje ovde, pa neka kupi tamo. Zašto da mi izlazimo u susret onom susedu, koji protiv nas rovari. Ne želimo ni mi od njega, da on nama iziđe u susret. Čovek sklapa prijateljstvo sa otvorenim, iskrenim i njemu naklonjenim ljudima, a onaj, koji ide i radi protiv njega, nije zaslužio njegovo prijateljstvo i ne treba mu njegovo prijateljstvo. Ne smemo dozvoliti da nas u našoj rođenoj zemlji grde, a našeg neprijatelja hvale i slave.

Svakako u prilog ove propagande služe i u pograničnim mestima postavljene osnovne i srednje mađarske škole, o kojima se pronose glasovi, da su ove škole usled pritiska iz preka postavljene, da očuvaju mađarsko obilježje ovih krajeva, jer bez toga bi njima teže bilo širiti vesti među ondašnjim narodom da su ovo samo zaposednuti krajevi, a ne konačno priključeni našoj državi. Zato bi potrebno bilo ove škole od granice barem na 50—60 kilometara udaljiti.

Ova propaganda je veći i opasniji obim uzela, od kako je Mađarska stekla nove prijatelje i verovatno da je širi na potstrek novih prijatelja ne menjajući u stvari ništa, da li na direktan ili indirektan potstrek, jer sama Mađarska po sebi, kada nema nikoga za leđi, dosta je kukavica i ne bi smela to činiti sa takom agilnošću.

Ova propaganda verovatno neće gubiti od svoje jačine, dok stoje zaleđi novostečeni prijatelji Mađarske. Ali vremenom biti će Mađarska sa jednim žalosnim iskustvom bogatija, a jednom iluzijom siromašnija. Nikada nezna ili hotimično neće, da shvati stvarno stanje i trezveno i objektivno proveriti događaje. Šta može ona očekivati od novih protektora. Prvi njen protektor Lord Rothermere ne zastupa javno mnjenje svoje zemlje, on je usam-

ljen, njegove izjave ne nailaze na simpatije ni u njegovoj rođenoj zemlji, a zvanični krugovi takve ispade ne uzimaju u obzir. A drugi prijatelj je zauzet svojim poslovima i nevoljama i ako je ova sila postala prijatelj Mađarske, verovatno je to činila zbog svoje vlastite koristi, a ne da koristi Mađarskoj; ovo potvrđuje njezina skorašnja prošlost. Znamo vrlo dobro, da kada je ovaj prijatelj Mađarske za vreme svetskog rata u isto vreme vodio pregovore i sa centralnim silama i velikom antantom i kada je povoljnije uslove iznudio od velike antante ne samo da je napustio svoje saveznike, među njima i Mađarsku, nego je od saveznika postao neprijateljem i oružjem napao svoje dotadašnje saveznike. Ishod ovoga postupka je dovoljno poznat i nije potrebno o njemu govoriti. Istina da sadanji svemogućí upravnik ove zemlje pre nekoliko godina sasvim je protivnog mišljenja bio, kao što je to Žil Soerven u svojim uspomename o njemu napisao. Reč je ovde o g. Musoliniju, koji je rekao: „Moram priznati da je mir rđav. Svetski rat nije priveden do kraja, kako je to iziskivala njegova prirodna konsekvencija. Mi smo svoje marševe trebali završiti na drugom mestu, a ne nedaleko od granice naših zemalja. Francuzi su trebali, da umaširaju u Berlin, a mi Talijani u Beč i Peštu! Neprijatelja smo trebali ščepati za gušu. A sada pošto smo bili toliko popustljivi prema neprijatelju, nemamo mnogo izgleda, da postignemo sve što bismo hteli. Ja sam uveren, da Nemačka ni malo nije raspoložena, da plati svoje dugove. Vi Francuzi imate prava, da budete ne samo nezadovoljni, nego i uznemireni, jer Nemačka zauzima preteći stav.“ Daklem nije isključeno, da će posle nekoliko godina, isti državnik baš braniti tezu pobedioca, a ne pobeđenih.

Pa šta je doživela od Austrije, sa kojom je sačinjavala dvojnu Monarhiju. Austrija je uvek iskorišćavala u svakom pogledu. Kada je anektirana Bosna i Hercegovina, Austrija je ove zemlje priključila sebi, ma da je Mađarska od pamtiveka težila za ovom zemljom i dokazivala sa istorijskog gledišta, da te zemlje pripadaju kruni Sv. Stevana. Pa je žudila i za Srbijom, nadajući se, da će se svetski rat u korist centralnih sila svršiti; međutim šta se dogodilo. Za vreme okupacije Srbije i administrativne i sudske vlasti za celu Srbiju, Austrija je postavljala, te su vlasti sve na nemačkom jeziku poslovale, pa da su centralne sile slučajno i dobile rat i u koliko bi Srbija izgubila svoju nezavisnost, nikako ne bi zavisila od Mađarske, nego od Austrije, ma da su već bili pokrstili Beograd „Nándorfehérvár“-om, a Mačvu „Macsói bánság“-om.

Mađarska propaganda osnovana je na najširoj vojničkoj organizaciji, jer cela Mađarska se može smatrati jednim vojničkim kaderom, u koji spadaju svi muški stanovnici do 60 godina, a koji su svi pod raznim naslovima vojnički izvežbani, znači veliku opasnost ne samo za susedne zemlje, nego za celu Evropu i ugrožava mir u najvećoj meri, koji je mirovnim ugovorima zajemčen za celu Evropu.

Ova propaganda mora se obustaviti, jer ako bi ma koja druga zemlja imala neka prava za sličnu propagandu, Mađarska apsolutno nema na to prava iz sledećih razloga:

Mađarska je donela zakon o pravama nemađarskih narodnosti još godine 1868 (Zakonski članak XLIV iz godine 1868) 17. § ovoga zakona glasi: „Država je dužna brinuti se, da one nemađarske narodnosti, (jer narod su sačinjavali po njihovoj jurisdikciji samo Mađari), koje žive u većim masama, dobiju pouku na svom materinskom jeziku

sve do više akademske pouke. (Minden növendék anyanyelvén nyertjen oktatást elemi- és középiskolákban.) Daklem isti zakon imperativno određuje, da se svako dete poučava u osnovnim i srednjim školama na maternjem jeziku. Ovaj zakon još i danas je u kreposi u Mađarskoj. A kako se postupalo sa narodnostima od strane mađarskih vlasti? U Subotici su od uvek živeli u većini Bunjevci, a u Baji i Somboru i u okolnim selima ovih gradova, ako i ne u većini, a ono u ogromnim masama; pa jednu jedinu osnovnu bunjevačku školu nije osnovala mađarska država, o srednjim školama da i ne govorimo. Šta više kada su nekoliko stotina Bunjevaca u Subotici godine 1899. tražili od mađarske vlade, da im se dozvoli, da o svom trošku podignu osnovne škole u onim krajevima, gde su Bunjevci u ogromnoj većini i obvezali se da će te škole o svom trošku izdržavati i plaćati nastavnike, ni to im nije bilo dozvoljeno. Pa kada je bunjevačka omladina 1896. godine htela osnovati jedno kulturno i prosvetno društvo: „Kolo mladeži“, čija su pravila isključivo o prosvetivanju bunjevačke mladeži glasila, mađarska vlada ni to nije htela dozvoliti. U vezi sa ovom tvrdnjom neka služi kao dokaz i sledeći članak budimpeštanskog lista „Pešti Napló“-a, koji u svom broju od 24. aprila godine 1932. donosi jedan kraći članak o predavanju o staroj narodnosnoj politici, koje je održao Nikola Krayzell aktivni pretsednik sudskog senata 23. aprila godine 1932. u „Luther“-ovom savezu u Budimu. „On je rekao — među ostalom — da u svoje mlade doba u županijama „Sáros“, „Szepes“ i „Abauj“ narodnosno pitanje u opšte nisu poznavali. Sa ovim pitanjem susreće se prvi put u županiji „Gemer“, gde istina narod nije dirao niko, ali u veroispovednim pučkim školama već su činili

neprilike i suviše šovinistički raspoloženi školski nadzornici, koji nisu imali nikakvog osećaja prema narodnosnom pitanju i *pod društvenim bojkotom stajao je onaj inteligentan čovek, koji je smeo javno ispovedati se Slovakom. Vođe županije nisu napustili svoju staru gordost od pre 1848. godine, narod nisu uzimali ni u što a inteligenciju, koja je tražila pravedno izvršenje narodnosnoga zakona od god. 1868. izdajnikom su žigosali.* Narod unatoč tome nije se vladao neprijateljski prema Mađarima. Inteligencija ali nikada se nije mogla sporazumeti. *Sa narodnostima nije se jednako postupalo, bilo je narodnosti I., II., III. i IV. reda.*" Ovo su reči jednog objektivnog višeg mađarskog sudije, koji jasno ocrta, kako su Mađari postupali sa narodnostima, koji nikada nisu smatrani ravnopravnim građanima.

Mađarska je donela nadalje zakon 1869. god. o sudijama. (Zakonski članak IV. iz god. 1869.) 4. § ovoga zakona naređuje, da kod prvostepenih sudova ima se uzeti u obzir, da nemađarske narodnosti budu zadovoljene i sudije u tim sudovima po mogućnosti iz te okoline se postavljaju, koji govore i razume jezik tih narodnosti. Ovaj zakon je i danas u kreposti. A stvarno šta se radilo. U celoj bivšoj Vojvodini sada „Dunavska Banovina“ baš protivno duhu i intencijama toga zakona postavljani su sudije, koji nisu ni reči razumeli slavenskim jezikom, a kamo li govoriti, pa kada je imao posla kod suda Bunjevac ili Srbin, koji nije znao mađarski, dotični sudija ga izgrdio, što ne zna mađarski, a kada je seljak počeo da govori na svom materinskom jeziku, izgrdio ga sa rečima: „Ne beszélj azon a kutya nyelven“ („Ne govori tim psećijim jezikom“), a često puta mu je rekao: „ne ugass azon a nyelven“ („Ne laj tim jezikom“).

Ovako su postupale mađarske vlasti sa sla-

venskim narodima u otcepljenim krajevima. Ma da su to čisto slavenska mesta bila. negda, hteli su silom i milom pomadžariti ove krajeve, a slavenstvo potpuno iskoreniti. Naseljavali su u ove krajeve čisto mađarske porodice, davali im zemlje badava, uz to, da mogu te zemlje obrađivati naseljenici, dobivali su bezkamatni zajam, sve moguće olakšice su uživali ovi naseljenici, ipak u pojedinim mestima ovo naseljivanje nije dostiglo svoju svrhu. Naseljen narod je većinom bio neraden, a marljivi slaveni i nemci kupovali su od naseljenika parče po parče zemlje tako, da su naseljenike iz pojedinih mesta sasvim istisnuli i ta mesta čisto slavenska ili čisto nemačka postala. dok u drugim mestima jedan deo naseljenika se održao i tu je stanovništvo izmešano živilo; jedan deo stanovništva ovih mesta sačinjavali su slaveni, drugi deo nemci, a treći deo mađari.

Pošto naseljavanje nije dostiglo svoju svrhu, ovako stanje se toleriralo jedno vreme, ali posle toga, a osobito pred svetski rat na nekoliko desetina godina otpočelo je pomadžarivanje u školama, u raznim kulturnim i prosvetnim udruženjima, pa i u državnim i opštinskim ustanovama. Ovo pomadžarivanje uzelo je sve jače i jače mere, kako smo se približavali svetskom ratu. Slavenska školska mladež ne da nije smela ispovedati se slavenom, nego nije javno smela svojim maternjim jezikom ni govoriti. Pa ako se o kojem mladiću doznalo, da se oseća i ispoveda slavenom, tome je skoro nemoguće bilo svršiti svoje nauke. On je bio izvrgnut i pogrdama i ismevanju od strane svojih nastavnika, a na potstrek njihov i od strane svojih školskih drugova. Dočim onaj učenik, koji se očitovao mađarom, ma da mu roditelji ni reči nisu znali mađarski, tome je bilo napredovanje

olakšano, a ako se i dalje čvrsto držao mađarom, pa se takmičio sa rođenim mađarima u mađarstvu, tome je bila osigurana budućnost. Ovako se dade rastumačiti, da čisto slavenske porodice postadoše mađarskim porodicama, na primer: Vojnići, Rudići, Šiškovići, Sučići, Piukovići, Čekonići, Popovići, Somšići, Pejačevići, Grašalkovići i mnogi drugi. Mnogo porodica od ovih, koje se proslaviše ili na raznim bojištama, ili na političkom polju, dobiše plemstvo, grofovstvo, barunstvo, a Grašalkovićeve porodica i kneževstvo. Tako isto zadobiše plemstvo, grofovstvo, barunstvo i mnoge nemačke porodice, a dosta i slavenskih i nemačkih porodica preuzmu čisto mađarska imena, kao na primer porodice: Biró, Törlei, Vali i druge.

Kada bi se prema ovom analiziralo sadašnje stanovništvo u Mađarskoj, veoma bi mali broj porodica ostao, koje su čisto mađarskog porekla; što je i prirodno, jer sami oni priznaju, da nemaju rodbinske veze sa evropskim narodima, njihovi književnici i naučnici stalno pišu i dokazuju, da su oni iz Azije došli ovamo, i tamo im se nalazi njihova rodbina. Zato i jesu oni jedan narod „sui generis“ različitog mentaliteta od drugih evropskih naroda.

Sam pok. Franjo Ferdinand bivši prestolonaslednik Austrougarske, koji je trebao carsku i kraljevsku krunu naslediti posle Franje Josipa, još devedesetih godina prošlog stoleća smatrao je Mađare, osobito mađarsko plemstvo za prepreku demokratskog razvitka i napretka države. Na jednom mestu beše razgovor o mađarima, rekao je među ostalim: „Odista je bilo neukusno od ove gospode, da su došli u Evropu“, a drugi put je opet rekao: „Ovi Mađari ne sastoje se ni iz čega drugog, nego samo iz brkova“. On je hteo Ma-

đarsku demokratizirati ma i nasilnim putem i to uvođenjem opšteg biračkog prava glasa.

Iz dosadašnjih navoda dade se ustanoviti, da Mađarska nema tako rekuć ni prava na sopstveni opstanak, a kamo li, da proširi svoju teritoriju i da podjarmi druge pitome narode.

Gornji navodi izvedeni su iz predratnog života i njezinog postupanja sa pojedinim narodima, a sada da vidimo da li joj pruža njezino panašanje posle rata kakvo pravo na povratak od nje oduzetih krajeva.

II.

Mađarska ne samo, da nije likvidirala njezino srednjevekovno plemstvo, nego ga dopunjava novim plemstvom ili njemu sličnim ustanovama, kao što i gore navedeni viteški red. Plemstvo uživa neka prava, što običan čovek ne može dostići, igra vodeću ulogu i u politici i u svima državnim i privatnim ustanovama, udruženjima, tako, da je to kod nje aksiomom postalo, da plemstvo već sa rođenjem stiče sebi sva ta prava i razne privilegije. Pa sad pretpostavimo, da bi ona proširila svoju vlast na otcepljene krajeve, stanovništvo ovih krajeva, ma da bi slučajno kulturno jače razvijeno, veće inteligencije i spremne bilo, ni do kakvih vodećih uloga ne bi moglo doći, nego bi bilo potčinjeno plemstvu, to jest vraćeno u ropstvo.

Istina, da suprot tome mogu Mađari prigovoriti, da je kod njih pred Zakonom svaki čovek jednak i da je svakome otvoren put za napredovanje. To je tačno, takvi zakoni postoje, ali se ne izvršuju. Da se ne izvršuju u dokaz tome moramo se vratiti malo opet u predratno vreme. Kao živ primer neka služi, da od kako postoji mađarski parlament, svi

ministri predsjednici su bili grofovi, baruni ili visoki plemići, kao grof Baćanji, grof Andraš, pl. Tisa, grof Risa, baron Banfi, grof Khuen-Hedervari, grof Teleki, grof Betlen i drugi; jedini ministarpredsjednik Vekerle je bio građanskog porekla, ali on je bio potreban za to, da se pod njegovom vladom donesu crkveno-politički zakoni, kao: građanski bračni zakon, matičarski zakon i drugi zakoni, pošto su ovi zak. predlozi, pre nego što su postali zakonima, vrlo nepopularni bili za plemstvo, pa zbog toga niko od njih nije hteo primiti odium na sebe. A koliko su nepopularni bili ovi zak. predlozi vidi se iz toga, da kada su ovi predlozi u donjem domu dobili većinu od 21—22 glasa, u gornjem domu, gde su sedeli plemići, baroni, grofovi i kneževi, budu ovi zak. predlozi odbijeni, pa samo kada je nekoliko novih članova imenovano za gornji dom, budu primljeni ovi zak. predlozi i postadoše zakonima. A zašto su nailazili na take teškoće ovi zak. predlozi, samo zato što su značili jedan korak napred ka demokratiji.

Kao najglavniji uzrok za neizvršenje zakona i svojih obaveza navadamo sledeće činjenice iz posleratnog ponašanja Mađarske. U bajskom trokutu, koji je pao pod Mađarsku, pa u onom delu Baranje, koji je također ostao pod Mađarskom, te severno od Baje izvan bajskog trokuta, toliko slavenskog življa ima, da su pojedina mesta čisto slavenska, što najbolje dokazuju nazivi tih mesta kao: Gara, Kaćmar, Bikić, Riđica, Gornji Sveti Ivan, Vancaga, pa izvan bajskog trokuta na severu: Baćin, Dušnjok; a osim ovih mesta i njihovih okolina, u ogromnom broju živi slavenski elemenat; u drugim mestima, gradovima, selima, periferijama, osobito u onim krajevima, koji su od srca Subotice otcepljeni: Čikerija, Tompa, Kelebija, pa ima li na

ovoj ogromnoj teritoriji jedna jedina slavenska osnovna škola, a kamo li srednja škola. Samo na Čikeriji bilo je upisano za školsku godinu 1928/29. 84 dece, i ta su deca tako razdeljena u pojedine grupice, da im se ni veronauka nije predavala na maternjem jeziku. Na Čikeriji u takozvanom Đukić-redu, gde skoro čisto slavenski (bunjevački) živalj stanuje od pamtiveka, pa i danas, sagrađena je nova katolička crkva, koja je pre 2—3 godine posvećena. Na ovoj svečanosti zastupljeno je bilo i najviše sveštenstvo i visoke političke vlasti, pa ma da je prisutno građanstvo ogromnom većinom slavensko bilo, sa pridikaonice prilikom službe Božje ni jedna slavenska reč nije pala, kako je to sve katoličko građanstvo sa pravom očekivalo.

Iz ovih činjenica dade se ustanoviti, da Mađarska svojim nemađarskim narodnostima apsolutno nikakva prava ne daje, te oduzima im i najprirodnije pravo na maternji jezik. *Da li to može činiti jedna kulturna zemlja? Da li se može nazivati kulturnom zemljom, koja sa svojim manjinama tako postupa?* Odgovor na ova pitanja samo negativan može biti.

III.

A) Iz ovoga se vidi, koliko ima istine u onoj tačci njihove propagande, da su Mađari jedini nosioci zapadne kulture. Ovako varvarsko postupanje u mirnom dobu sa svojim nemađarskim građanima nikako ih ne može kvalifikovati ni kulturnim narodom, a kamo li jednim od najkulturnijih. A kada uzmemo u obzir, da su za vreme svetskog rata osobito u Srbiji neverovatna varvarstva vršili nad nevinim i ni od koga zaštićenim građanstvom, — što je opšte dokazano i celom svetu poznato, —

onda se oni u opšte ne mogu ubrojati u red kulturnih naroda. Ovo neka uzmu na znanje g. g. Lord Rothermere, Musolini i američki senator Borah i drugi revizionisti mirovinskih ugovora, pa će doći do protivnog stanovišta, nego koje su dosada zastupali.

B) A kako stojimo sa drugom tačkom njihove propagande, da su oni zadužili Evropu time, da su sprečili invaziju Turaka u Evropu? I u ovom pitanju može se ustanoviti baš protivno stanje stvari. Sir Charles Oman, engleski historičar, profesor oxfordskog univerziteta, kome je poverila engleska Akademija nauka, da izradi srednjevekovnu svetsku ratnu istoriju, utvrdio je u njegovom istorijskom delu, da je Nađ Ljudevit, koga Mađari ubrajaju među njihove najslavnije vladare, „omogućio tursku invaziju u Evropu, jer je bez razloga ratovao sa južnim susedima i slabio ih baš onda, kada su Turci počeli napadati Evropu i Evropa je mnogo trpela baš zbog Mađarske“. Pre mohačke bitke, (1526) u Mađarskoj je vladala preko 30 god. ogromna korupcija i stalna svađa između feudalne gospode, što inače utvrđuju i mađarski historičari, i time je Mađarska svu svoju otpornu snagu izgubila, pa ne da je ona sprečila tursku invaziju, nego su Mađari posle mohačke bitke bežali ispred Turaka u severne krajeve, a otpora su davali Turcima jedino Slaveni (Ivanji Stevan mađ. historičar). *Daklem druga tačka mađarske propagande sasvim protivan rezultat pokazuje, nego što bi ga ona volela prikazati svetskoj javnosti.* Sir Charles Oman na pitanje jednog mađarskog novinara izjavio je, da uzrok današnje sudbine Mađarske treba tražiti u vezi sa Habsburzima, čija je vladavina od uvek bila neplodna, antisocijalna, antinacionalna i sebična, pa su pobedničke sile po njegovom mišljenju sa

svom snagom htele uništiti Habsburšku Monarhiju, da nikada više ne vaskrsne. A pošto je lojalnost Mađarske prema Habsburzima i protiv njezinih vlastitih interesa velika, prirodno je, da je bio cilj onemogućiti, da Mađarska postane centar Habsburške Monarhije, te je zato i skućena Mađarska na najmanju teritoriju.

C) Sa trećom tačkom mađarske propagande, da su nama pripojeni krajevi čistokrvne mađarske teritorije, isto tako stojimo kao sa prve dve tačke ove propagande. Ovi krajevi i po ljudskim i po prirodnim zakonima pripadaju Kraljevini Jugoslaviji. Ovde dolazi u obzir naročito naša severna granica.

Pre povlačenja i utvrđenja severne granice naša vojska je zaposela samo one krajeve, koje je smatrala svojim rođenim i dalje ni koraka nije išla pretpostavljajući, da će i njen neprijatelj tako kavaljerski postupati na mirovinskim pregovorima. Ali smo se u našem severnom neprijatelju jako prevarili. On je toliko daleko išao, da je na mirovnoj konferenciji dokazivao, da su subotičke pustare: *Kelebija, Čikerija i Tompa* zasebna politička mesta i da su to samostalna administrativna i upravna tela, dočim su ova mesta stvarno sastavni deo grada Subotice od njihovog postanka. Nisu ta mesta nikada imala svoju samostalnu upravu, nego se upravljalo sa njima iz grada Subotice. Ali pošto je neprijatelj vojničkim kartama dokazao, da su ova mesta na istim kartama nacrtana, a uz to je tvrdio, da imaju svoju samostalnu upravu, naravno da je mirovna komisija samo na temelju tih izvrtanja mogla otseći ova mesta od grada Subotice.

Ova mesta i još 9 drugih pustara dobio je grad Subotica za vojničke zasluge i to prvo u posed, a posle kada je grad Subotica postala slo-

bodnim kraljevskim gradom (1779. god.) u isključivo vlasništvo, tako da su Subotici bile pripojene ove pustare: Čantavir, Verušić, Ludoš, Zobnatica, Načvinj, Vantelek, Đurđin, Bajmok, Tavankut, Šebešić, Tompa, Kelebija. Ove potonje pustare jedan deo zove se: Čikerija. Osim ovih pustara dobila je Subotica još i jezero Palić i reku Kireš. Ova mesta su čisto slavenskom zaslugom i slavenskom krvlju postala sastavni delovi grada Subotice, jer su Mađari iz ovih krajeva ispred Turaka prebegli u severne krajeve, a Slaveni ostali i branili ova mesta svojim životima, te zbog njihove hrabrosti, a i zbog toga što su se u raznim ratovima odlikovali, dobiše ova mesta od bečkih vladara. Ovo sam istoričar Ivanji Stevan opisuje u njegovoj knjizi: „Istorija grada Subotice“. Da su grad Subotica i njezina okolina, pa tako isto i gornji Banat 2 fix tačke, koje povlače sobom od njih južno ležeće krajeve slavenskih porekla, nalazim jasnih dokaza u knjigama mađarskih istoričara.

Prema pisanju mađarskih istoričara, kada su se Mađari u 884—895. godinama posle Hrista počeli naseljavati u ove krajeve, ovde su već živeli Slaveni i stalno nastanjeni bili, što dokazuju po njihovom tvrđenju već ondašnji nazivi ovih mesta: „Pešt, Čongrad, Arad, Bač i Bodrog“. Sam mađarski istoričar i profesor Ivanji Stevan u njegovoj knjizi: „Szabadka szabad királyi város története I. rész“ (Istorija sl. kr. grada Subotice I. deo) na 34. strani u poslednjoj alineji veli: „Pomenuta imena staroslovenskog porekla, kao: Bač, Bodrog, Čongrad, Arad i t. d. bila su imena već ovde nađenih naseobina. Jer da bi ove naseobine (naselja) docnije u doba mađarskih vođa (vezira) ili još docnije postale, ne može se verovati, jer onda ne bi dobile slavenska imena.“ Daklem gornja na-

selja, koja su docnije postala županijama, *postojala su pre mađarskog naseljavanja*. Znači, da su starosedeoci ovih krajeva Slaveni, a Mađari su došli samo.

Gornja mesta su zahvaćali velike teritorije, zahvatili su ceo Banat, Bačku i Baranju, iz ovoga se dade izvesti zaključak, da su ova mesta još od pre useljavanja Mađara u njihovu otačbinu bila slavenska, i stalno Slavenima naseljena. Mađari ove krajeve nisu osvojili oružjem; Slaveni im nisu zabranjivali naseljivanje, pošto su u ono doba ova mesta dosta retko nastanjena bila, a Slaveni su od uvek miroljubivi bili. — 1. Daklem sa ovog gledišta pošto su ove krajeve, među kojima leži i Subotica, prvo nastanjeni sa Slovenima, a posle sa Mađarima, ovi krajevi bezuslovno Slavenima daklem Jugoslaviji imaju pripasti. 2. Ali pošto su Slaveni stalno ostali u ovim mestima i svojom krvlju branili ova mesta i za vreme idućih stoleća, dočim su Mađari za vreme turskih ratova i turske vladavine preselili se u severne krajeve od Subotice, tako su ova mesta: Bačka, Banat i Baranja čisto slavenski oblik dobili. Sam Ivanji piše u svojoj knjizi na 58. strani I. sveska: „Dogadale su se ovde u okviru mira takve stvari, koje su oblik ove pokrajine iz korena promenili. Cela pokrajina dobila je racku (slavensku) fizionomiju, jer mesto mađara doneli su ovde race (slavene).“ Naravno, jer su Mađari izbegli iz ovih krajeva. Slaveni, koji su pokazali svoju hrabrost i pre turske invazije, a koji su davali jakog otpora i Turcima i učestvovali u mnogobrojnim ratovima bečkih vladara, izvojevali su od ovih razne privilegije za Suboticu i okolinu, prvo su oslobodili Suboticu od vojničke uprave, zatim izdejstvovali, da postane poljski grad, na posletku, da postane slobodan kraljevski grad.

Uprava grada stolecima je bila isključivo u slavenskim (bunjevačkim) rukama sve do polovine 20. stoleća, posle ovog vremena počeli su dolaziti u upravu i Mađari. *Iz sveg ovoga se daje zaključiti, da su Kraljevini Jugoslaviji pripojeni krajevi od uvek bili slavenski i to sve do polovine XX. stoleća čisto slavenski, a posle toga vremena pretežno slavenski.*

Ovako izgleda ta velika nepravda, barem prema Kraljevini Jugoslaviji, o kojoj Mađarska hoće da ubedi svetsku javnost, koja se prema gornjim faktima pretvorila u najkruću pravdu, jer je Mađarska vekovima služila se nepravdom, kada je našoj Kraljevini pripojene krajeve držala pod svojom ničim neopravdanom hegemonijom.

IV.

Da su tačni navodi, koji su u početku ove brošure u drugoj alineji opisani, najjasniji dokaz je tome: članak budimpeštanskog večernjeg lista „Magyarország“-a od 31. oktobra godine 1931., kojeg donosimo ovde u prevodu, a koji doslovce glasi: *„Revizionistički zahtev senatora Bore posledica je akcije Večernjih listova od pre 4 godine. Od našeg dopisnika iz Newyorka u šest dopisa, pa tokom ličnog razgovora tražio je podatke i knjige protiv Trijanona. — London, 26. oktobar (od uredništva Magyarország-a iz Londona.)* Poznata izjava senatora Bore u kojoj je pred francuskim ministar-pretседnikom Lavalom zahtevao reviziju mirovnih ugovora i otpis reparacija, sa mađarskog gledišta je od mnogo veće važnosti, nego što se to vidi iz prvih amo stiglih obaveštenja. Senator Borah je otvoreno tražio lečenje Trijanonskih povreda, koje su učinjene Mađarskoj.

Čitaoci *Večernjih listova* sigurno će se sećati,

da je ovo stanovište logičan nastavak onih senzacionalnih izjava, koje je senator Borah pre 4 godine u mađarskom pitanju učinio pred ondašnjim američkim dopisnikom *Večernjih listova* dr. Fodor Nandorom. Ove izjave su učinjene nakon nekoliko meseci posle zauzimanja lorda Rothermira i pojavile se kao druga značajna etapa revizionističke akcije. Toliko znači ovo, da stanovište senatora Bore, izraženom pred francuskim pretседnikom vlade Lavalom, koje je svetskog značaja, dovodi se u suštini u vezu sa akcijom *Večernjih listova* od pre 4 godine. Sadanja izjava senatora Bore, koju su objavili svi svetski listovi, a naročito onaj njezin deo, koji se odnosi na Mađarsku, u stvari nije ništa drugo nego organski nastavak i posledica ondašnjih obaveštenja *Večernjih listova*.

Fodor Nandor bivši newyorški dopisnik *Večernjih listova*, koga je Rothermir, baš zbog uspešne revizionističke delatnosti u vezi sa Borinom akcijom doneo za svoga saradnika za Mađarsku iz Amerike, objasnio nam je istorijat sadanje izjave senatora Bore u sledecim:

„Zaista meni je došla u deo ta čast, da sam mogao zainteresovanje senatora Bore za Mađarsku probuditi. U mesecu septembru godine 1927. dobio sam od njega prvo pismo u kome je odlučno zauzeo stanovište za reviziju Trijanonskog ugovora i molio me je, da mu pošaljem knjige iz kojih bi se mogao opširnije upoznati sa ovim problemom.

Nakon šestoputne izmene dopisa pozvao me je u Washington da ga posetim. U zgradi senata primio me je u ono doba na temelju kablenskog izveštaja. Az Est prvi je objavio, da je odlučno obećao, da će čim mu se pruži prilika mađarsko pitanje izneti pred senat. Ovo obećanje posle je potvrdio i pred Eckhardt Tiborom, koji je onda bio

kod njega. Posle nekoliko meseci obratio se je radi informacije Dail Mail-u i prilikom debate o Kellogovom paktu pred plenumom senata zaista je ustao u obranu za Mađarsku protiv Male Antante. Sadanja njegova izjava radosno svedočanstvo čini nam na to, da smo u njemu našli iskrenog prijatelja i da možemo računati da će reč predsednika Odbora Senata za Spoljne Poslove uvek dejstvovati za našu korist. L. M."

I iz ovoga se vidi jasno kuda dopiru konci mađarske revizionističke propagande i može se taj više puta spomenuti zaključak izvesti, da izjave, koje čine strani naučnici i državnici potiču svi iz jednog izvora. Zato je potrebno, da se i sa naše strane unese u svetsku javnost objektivno i pravo stanje stvari, da bi svetska javnost u ovim krupnim pitanjima mogla objektivno stanovište zauzeti.

V.

Pored gore opisanih argumenata, služi kao dokaz od velike važnosti i sledeći odgovor dr. Aleksandra Vince, rođenog Mađara iz Amerike, na pismo dr. Otona Legradi glavnog urednika budimpeštanskog lista „Pesti Hirlap“-a u vezi sa revizionističkom propagandom protiv Trijanonskog ugovora o miru, a koji odgovor je obnarodovan u 23. broju bečkog lista „Előre“ od godine 1931. Tekst pisma glasi:

„Gospodine glavni uredniče!

Primio sam Vaše pismo, koje ste mi uputili i Vašu knjigu pod naslovom „Justice for Hungaru“, obnarodovanu u izdanju „Pesti Hirlap“-a. Pošto verujem, da nam je obojici mađarski jezik pogodniji za izražavanje, odgovoriću mađarski na Vaše en-

gleske redove. Po Vašoj želji pročitao sam pažljivo knjigu i pregledao u njoj iznete statističke podatke i pojačanim interesovanjem posmatrao slike, koje se u njoj nalaze. Isto po Vašoj želji, saopštavam Vam sve one utiske, koje je Vaša knjiga učinila na mene i misli, koje je njen tekst u meni pobudio. Moja prva impresija, pošto sam pročitao knjigu, bila je, da se svet za tih pedeset godina, u spomen kojih je „Pesti Hirlap“ izdao ovu knjigu, mnogo promenuo. Ali nije se mnogo promenuo samo svet, nego i sam „Pesti Hirlap“. Pre pedeset godina je „Pesti Hirlap“ širio ideje slobode, napretka i demokratije, a sada na prvim stranicama beznačajnosti prestarele feudalne aristokratije, a na poslednjim stranicama lako otkupljivu ljubav mladih udovica. Kako je dakle „Pesti Hirlap“ napustio plemenite tradicije, nije me iznenadilo ni to, da on, kada Vaša knjiga „Justice for Hungaru“ stupa u borbu protiv nepravdi, učinjenih sa strane pobedilaca, ni jednom reči ne spominje one užasne nepravde, koje je vladajuća mađarska klasa i njen izvršni organ, mađarska vlada, učinila nad mađarskim građanima, koji su ostali pod mađarskom imperijom od svršetka rata i pada revolucije sve do danas.

Kako može želeti „Pesti Hirlap“ da se dobro obaveštena američka javnost buni, što je od Mađarske otcepljeno dvanaest milijuna ljudi, kada su svi ovi ljudi presrećni, što su ih otcepili, presrećni, što su se oslobodili od ovih punokrvnih mađarskih institucija: 1. od tabora za interniranje u Zalaegerseg, Hajmaškeru i u drugim mestima; 2. od navodnih presuda, koje su donete i izvršenje pod pokroviteljstvom ili privolom glavnog komandanta narodne vojske u Šiofoku, Orgovanju, Kečkemetu i u još više stotina drugih mesta; 3. od

njihovim vođama; ili pročitajte kakav ste uvodni članak napisali, kada je parlament Lendel Zoltana i njemu sličnih elemenata izbacio iz dvorana Vajdu Aleksandra; koliko je mađarskih poslanika išamarano u češkom, rumunskom i srpskom parlamentu? Kada već imate tako dobre uši, da čujete još i neisplakane plači iz Košica (Čehoslovačka), kako ne čujete očajne jauke onih koji su zatvoreni, isprebijani i opljačkani u Pešti?

Pišete g. glavni uredniče, da mađarske granice treba izmeniti, jer inače će biti rata. Rđava politika je pred Amerikancima ovako pretstaviti opravdane zahteve i nastojanja, da se čisto mađarske teritorije vrata Mađarskoj. Bilo bi bolje i dublji uticaj bi učinilo na američku javnost, da tražite narodno glasanje bez otštete. Konzervativnu američku publiku ne bi pridobili ni ovako, ali bi je barem osvojili, — a za Mađarsku je to glavno, — one pacifističke i socijalističke krugove u Americi, koji bi skrenuli pažnju na opravdane mađarske zahteve dosta uticajnog javnog mnjenja. Naravno, i ovi bi rekli u prvom redu, da sve dotle, dok vladajuća klasa u Mađarskoj ne postane pravedna prema narodu, koji je u današnjim uskim granicama i to davanjem ljudskih prava, slobode za akciju za povišenje nadnica, neograničene mogućnosti za školovanje, jednakosti pred sudovima i odgovarajući poreski sistem, koji ne ubija radne milione i koji ne povisuje raznim boletama i inače velike prihode neradnih i dangubnih klasa, sve dotle neka i ne želi, da će među njene granice utisnuti i one Mađare, koji danas uživaju više građanske slobode drugde, nego što je garantovano zakonima u Mađarskoj, koji su u boljem ekonomnom stanju u drugim državama, nego što su stanovnici Mađarske, koja se je vratila u srednji vek i koji imaju više

mogućnosti za kulturni napredak u drugim zemljama nego u državi numerus klauzusa.

Američko javno mnjenje dobro je informirano i čak i najkonzervativniji deo štampe donosi vrlo često najstrašnije vesti o Mađarskoj. Pre par nedelja ozbiljni i ugledni list „Čikago Dell Njus“, doneo je niz članaka, u kojima je izneto da u Mađarskoj u džakovima sahranjuju ljude, pošto narod nema novaca za mrtvačke sanduke. Američki listovi izneli su i to, kako su mađarski grofovi u optantskom procesu lukavo opljačkali ne samo sadanje nego i one milijune Mađara, koji će se roditi, da bi dobili otštetu za svoja imanja. U istim ovim brojevima velike američke trgovačke radnje ponosno reklamiraju čehoslovačku robu, koja se ovde može naći na svakom koraku. Zadaća je bez nade dakle nagovarati američko javno mnjenje na ovaj način, da ono napusti Čehoslovačku, koja joj liferuje lepu i jeftinu robu i da stane uz Mađarsku, gde su milijuni u bedi, otkuda su najureni najbolji ljudi, gde nema opšteg prava glasa, gde je svaki čovek tajni agent i tajni vojnik i gde nivo državnika pretstavlja Kuna P. Andraš. Stavite sebe g. glavni uredniče u položaj jednog američkog poslovnog čoveka ili potrošača, i tražite, šta da vam posluži za razlog, kojim bi se imao da pridobije za mađarsku stvar taj poslovni čovek ili potrošač?

Valjda „simpatična“ ličnost ovdašnjeg našeg izvanrednog poslanika, muža Vanderbilta Gladisa? Ili prenaplaćeni i glupi članci američke mađarske štampe, koja podupira vladu? Ili ono konzularno činovništvo, koje nije doraslo svome pozivu, koje za minulih dvanaest godina nije izvelo ni jednu ozbiljnu stvar i koje kao sisavac živi o novcu mađarske države.

Ja govorim samo o opravdanim mađarskim zahtevima. Smešno je i uzaludno nastojanje, da Mađarska dobije sve svoje predratne teritorije. To spada u neosnovana nastojanja sanjalačkih regija. Nikakvo, pa još ni najosnovanije istorisko pravo ne ovlašćuje ono deset hiljada visokih plemića, koji vladaju u ime osam milijuna Mađara, da zavladaju nad dvanaest milijuna drugih naroda. Visoko plemstvo nije imalo za to nikada ni duševnih i ostalih kvalifikacija. Ova vladavina mogla se je održati pomoću austrijskih bajoneta samo dotle, dok nisu došli do novog života nacije, koje do sada nisu imale istorije i dok potlačeni nisu došli do nacionalne svesti. Mađarski narod bi mogao komotno živeti svojim samostalnim životom i pored nezavisne Čehoslovačke, ako bi najurio one, koji su krivi za njegovo siromaštvo i njegovu servilnost, ako bi najurio parasite sa 1000 jutara zemlje grofove, predebele i prebogate popove, njihove zločinačke ortake i jevrejske bankare, koji gule narod. Dok vaša vladavina vodi rat protiv siromašnih jevrejskih studenata na universitetu, i zajedno hara sa bogatim jevrejskim bankarima po berzama i u industrijskom životu, dotle će teško biti pridobiti simpatiju sveta za mađarsku stvar.

Bedno stanje, koje navodi g. glavni urednik, da Mađarska narodna odbrana iznosi svega 35 hiljada ljudi, a broj vojnika male Antante 4,365.000 mogla bi već jednom otvoriti oči mađarskoj vladi, da ne troši državni novac za iridentističke pučeve, nego da nastoji da u jakim susednim nacijama nađe prijatelje. Neka digne svoju naciju na viši nivo kulture, slobode i blagostanja, nego što je to kod susednih naroda, da bi Mađari, koji tamo žive, imali razloga, poželeti da se vrate. U Mađarsku prosjaka, sluga, grofova i popova niko se neće da ukopča sa naročitom željom.

Tužbu protiv civilizovanog sveta, koju podiže g. glavni urednik, za nezahvalnost, što je napustio bedem hrišćanstva Mađarsku — nije na svom mestu. Mađarska se je borila ne u ime civilizacije i ne u ime hrišćanstva nego u odbranu interesa svojih gospodara čas na strani Turaka protiv Nemaca čas na strani Nemaca protiv Turaka. U svetskom ratu sklopila je savez sa obim državama protiv zapada, iako ništa nije imala da traži u svetskom ratu. Jeftinoća srpskih svinja „naterala“ je Mađarsku u svetski rat po interesima grofova od 1000 jutara, pošto je mala Srbija jeftinije proizvodila na svojim malim seljačkim posedima, nego što je to išlo na latifundijama Esterhazija.

Što gosp. glavni urednik piše, da su za ugnjetavanje narodnih manjina bili krivi Habsburgovci, to je donekle istina. Istina je međutim i to, da je mađarsko visoko plemstvo u glavnome saradivalo u ovoj raboti zajedno sa Habsburgovcima. A istina je i to, da „Pesti Hirlap“ za minulih 50 godina ništa nije učinio protiv ovog ugnjetavanja. Baš obratno! Zajedno je urlikao sa vucima.

Konstatacija, da su manjine imale toliko prava, koliko i Mađari, nije na svom mestu. Bilo bi na svom mestu ako bi se reklo, da su manjine imale toliko prava koliko mađarski radnici. Oni naime nisu imali nikakvih prava.

Da je Gabor Betlen izdao prvu rumunsku bibliju, to je istina. Tada je međutim Erdelj značio samostalnu državu. Trideseti članak zakona od 1868 g., koji je kodificirao prava narodnih manjina; međutim nikada nije sproveden u život. Bez te biblije Rumuni bi još nekako mogli da životare, da im žandarska vladavina mađarskog visokog plemstva nije konfiskovala sva ljudska prava. Izdanje biblije još ne pobija, da manjine nisu bile potlačene. Kulturna

politika Aponji Alberta u Erdelju međutim dokazuje, da su manjine bile zaista potlačene, ali to dokazuje i naređenje profesora universiteta u Klužu Alapfi Ištvana, koje je izašlo, dok je bio rektor i koje je glasilo: „Ovde se ne sme govoriti vlaški“. Mnogo što šta ste zaboravili g. glavni uredniče iz novijih vremena, što bi jasno dokazalo, kako je mađarska vladavina „volela“ rumunski bratski narod, koji je nazivala „smrdljivim vlahom“.

I u stvari Srba ste pristrasni g. glavni uredniče! Smešno je negirati indentičnost srpskog i hrvatskog jezika. Smešna je i ta tvrdnja, da su Hrvati bili zadovoljni za vreme mađarskog režima, pošto su imali bana u činu „pod-Kralja“ (Kuen? Pejačević?). G. glavni urednik se silno revoltira zbog ubistva Stjepana Radića, ali zaboravlja da njegove ubice ne sede na visokim položajima u Srbiji. Mađarski režim je međutim ubice mađarskog Radića: Andrije Ahima postavio na visoke državopravne položaje.

U stvari Čeha i Slovaka također ste pristrasni gospodine glavni uredniče. Jedan im je jezik, a jedna im je rasa i ne može pobiti nikakav argument, da ih ne veže za Mađare ni jedno ni drugo. Istina je to, da su se mađarski vladajući krugovi ponašali prema njima kao psima. „Kaša(proja) nije jelo, Tot (Slovak) nije čovek.“ Put i stvar međusobne upućenosti i zajedničkog života odlučuje najviše, kako se mogu zahtevi izvesti i ispoljiti najslobodnije i najuspešnije u ekonomskom, političkom i kulturnom pogledu. Mora se priznati, da Slovaci i Rusini mogu mnogo lakše postići svoje ciljeve u novoj Čehoslovačkoj nego u staroj mađarskoj kraljevini. Što se pak tiče akcije za autonomiju Slovaka i Rusina, dozvolite mi g. glavni uredniče, da vas potsetim, da bi jednom mađarskom dnevnom listu više dolikovalo, da se bori za autonomiju Budim-

pešte i većine mađarskog naroda. U Americi nikako neće razumeti da se g. glavni urednik bori za slobodu Rusina, a da bez reči prelazi preko podređenog stanja mađarskog naroda.

Ne slažem se ni sa podacima u pogledu Rumunije. To da se političari iz stare Rumunije i Erdelja svađaju, još ne znači da Rumun iz Erdelja nije rumun i da mora da jedan milion Mađara iz Erdelja da vlada nad četiri miliona Rumuna, i to, da tako vladaju, kako su to činili za vreme mnogih strašnih i krvavih decenija. Što se je Erdelj izgubio, to je posledica ovakve vladavine.

Etnografska, geografska, istoriska, ekonomska i kulturna gledišta, koja iznosi g. glavni urednik, prosto propadaju u očima praktičnog Amerikanca u trenutku, kada se postavi pitanje, gde žive i gde su srećniji, zadovoljniji i slobodniji ljudi? Ako bi se moglo dokazati američkom javnom mnjenju, da industriski i poljoprivredni radnik u Mađarskoj ima više za jelo, za odelo, za stan, da ima više političke, novinarske i ostale slobode, nego što ga imaju radnici u Čehoslovačkoj, Srbiji ili Rumuniji, onda bi se Amerika mogla zadobiti protiv Trijanona — protiv onog Trijanona, koji nije htela potpisati vlada oktobarske revolucije, ali koji je današnji režim primio i potpisao sa poniznom popustljivošću. Današnji režim je potpisao Trijanon — a zato ipak oktobarsku revoluciju optužuje za izdaju. Potpisao ga je i drži ga se — ali u isto vreme drži u trajnoj nervozi Mađare državama naslednicama sa slikovitim snom iridentizma bez nade.

Strašna stvar je podjarmljenost u kulturi i u maternjem jeziku. Nema međutim tužbe na to sa strane Mađara. U Erdelju, Čehoslovačkoj i Jugoslaviji postoji mađarska pozorišna kultura, štampa i književnost. Mađarska štampa u naslednim državama

ima više slobode nego „Népszava“ u Budimpešti. Jedan milion Mađara može da ima svoj kulturni život na severu, istoku i jugu, ali četiri miliona Rumuna u Erdelju, četiri miliona Slovaka u gornjoj Mađarskoj i tri miliona Srba na jugu nikada nisu imali svoje pozorište. I sećate se gospodine uredniče, šta je bilo za vreme blagopočivšeg mira pre rata sa štampom, književnicima i pesnicima narodnih manjina, šta je bilo sa Srpskom Maticom, sa Slovačkim kulturnim društvom i sa seljacima, koji su nosili rumunske nacionalne trobojke? Ako uporedimo politiku mađarske feudalne vladavine prema narodnim manjinama sa onom politikom, koja se primenjuje prema Mađarima u naslednim državama, mora se konstatovati, da nema razloga za tužbe. Mađarski narod se i ne tuži nigde. Tužbe se fabrikuju u redakcijama peštanskih poluslužbenih listova. Iridentistička nervoza je naime podesna, da se ukloni pažnja naroda sa unutrašnjih nevolja, nepravde i bede. Ne razumem ni to, zašto se buni g. glavni urednik u vezi sa prosvetnim pitanjima, što su nasledne države naredile, da se Jevreji iskažu za Jevreje. Ta na to ih je naučilo mađarsko zakonodavstvo, kada je izreklo, da Jevrej nije Mađar. To je bilo na svom mestu, jer bi bilo prosto smešno da Jevrej bude u Budimpešti Jevrej, a u Klužu Mađar. G. glavni urednik upućuje očajni krik S. O. S. javnom mnenju Sjedinjenih američkih država, da omogući povratak onih mađarskih duša, koje su u izgnanstvu; američko javno mnenje odgovara, da prvo mađarska vlada pozove natrag kući ono pola miliona latajnera i industrijskih radnika — zaista krem Mađarske, koje je najurio beli teror. Malo je ljudi u okrnjenoj državi? Izvolite otvoriti zatvore i osloboditi nevino pohapšene ljude! Malo je radnih ruku u okrnjenoj državi? Izvolite dati mo-

gućnost za rad onima, koji su najureni širom cele Evrope! Izvolite dozvoliti povratak onim politički progonjenima, koji su emigrirali u Argentinu, Braziliju, Kanadu i Ameriku! Malo je Mađara u okrnjenoj državi? Dozvolite da se rode oni milioni, koji se ne mogu roditi pod pritiskom latifundija od 1000 jutara! Izvolite parcelirati imanja veroispovesti! Izvolite sprečiti dalje pljačkanje sa strane banaka! Izvolite podići životni standard mnogih miliona! Izvolite stvoriti industriju, zasnovati modernu poljoprivredu, graditi nove puteve, dizati fabrike i škole, deliti zemlju i pravdu i država od osam miliona duša biće slobodna i napredna. Postaće dostojan član u nacionalnoj i socijalnoj utakmici ostalih nacija.

Pretorijanska vojska probuđenih mađara, levente, policajaca, konfidenata i vojnika neće obnoviti državu, koja je u ruševinama. Delo obnove može da izvede samo ona generacija, koja će da se vaspita u slobodnom duhu fizičkog i duševnog rada.

I ako g. urednik založi svoju tešku reč, da „Pešti Hirlap“ i cela mađarska štampa ne propagira ljubavne sastanke i interese feudalnih grofova, nego pravdu radnom i vrednom narodu i budućoj boljoj Mađarskoj — ona će se obnoviti i protiv Trijanona i bez američke pomoći.

Genije mađarskog naroda i ovako okrnjen i poražen stvoriće i rodiće one nove državne snage, koje će sagraditi slobodnu i jaku Mađarsku na ruševinama crkvene i grofovske vladavine.

To su moje impresije u vezi sa čitanjem knjige g. glavnog urednika i ja vam po Vašoj želji iskreno saopštavam svoje impresije. Kada vam zahvaljujem što ste mi dali prilike da vam kažem sve ovo, ostajem na usluzi g. glavnom uredniku

dr. Aleks. Vince
341 V van Biro St. Čikago Hi."

Iz ovog pisma dade se ustanoviti, da je njegov autor izvrstan poznavalac prilika u Mađarskoj i da je verno ocrtao u kratkim potezima sve one događaje, koji su se odigrali u Mađarskoj poslednjih 50 godina u vezi sa postupanjem mađarskih vlasti sa nemađarskim narodima. Dade se dalje izvesti i to, što smo i mi više puta naglasili, da je u Mađarskoj visoko plemstvo kao privilegovana klasa držalo i drži svu vlast u svojim rukama, koju upotrebljava jedino i isključivo u svoju korist, a na štetu ostalog dela naroda tako, da je ta konstatacija autora sasvim tačna, da ne samo narodne manjine, nego i sami Mađari nisu imali nikakva prava, sem visokog plemstva. Dade se isvesti i taj zaključak, da su nazivali ostale narode samo pogrđnim i uvredljivim rečima, dok su nad njima vladali.

Iz svega ovoga sledi, da je Mađarska izgubila svako pravo, da traži povratak ovih naroda pod svoju imperiju putem revizije Trijanonskog ugovora i tako i samu reviziju tog mirovinskog ugovora.

Koncem šta se tiče revizije mirovnih ugovora u opšte, to je sasvim tačno, što pojedini tvrde, — da ovi ugovori nemogu biti večiti, te ne mogu sprečavati kulturni razvitak i napredak naroda; ali ovo se može odnositi na ostale odredbe mirovnih ugovora, kao na manjinska pitanja, na reparacije, na otštetu i t. d., nikako se ali ne može odnositi, na teritorijalna pitanja, jer mirovnim ugovorom utvrđena teritorija naše nove otadžbine *ima se smatrati kralju cementiranom kamenitom zgradom, koja na večito ima da služi jedino i isključivo jugoslavenskom narodu.* Naši neprijatelji, kao što smo to u prednjim redovima dokazali, nisu imali prava ni na jedan deo ove zgrade ni onda, kada su pojedine delove držali u posedu, a posle svršetka svetskog rata apsolutno nikakva prava ne mogu imati. — Naša država, ma da još

mlada, otkako je stvorena, dokazala je celom svetu, da je sposobna za život, da je odlučan i nepokolebiv pionir svetskog demokratskog razvitka i napretka i da je jedan jak i trajan čuvar svetskog mira. Daklem i sa ovog gledišta nema nikakvog razloga da se prema njoj stvoreni status quo menia.

Subotica, godine 1932.

Dr. Stipan Matijević.